

Pregled razvoja teritorijalnog ustroja Katoličke crkve na području Hrvatskoga zagorja

Damir Mudrinjak

Mače

SAŽETAK: Teritorijalni ustroj Katoličke crkve na području Hrvatskoga zagorja može se pratiti neposredno nakon razdoblja kristijanizacije. Najprije je osnovana Sisačka biskupija, a kasnije i Zagrebačka. Župe su bile svrstane u arhidakonate, koji su nakon niza stoljeća bili podijeljeni na dekanate, u kojima je obično bilo deset župa. Župe su tijekom vremena mijenjale svoje granice, svoja sjedišta i svoje titulare. Razdvajanjem pojedinih župa, ili odvajanjem dijelova njihovih područja, osnivale su se nove župe. Dolazilo je i do spajanja dekanata i ujedinjavanja arhidakonata, a od dijelova područja Zagrebačke nadbiskupije na kraju su osnovane su nove biskupije. Danas na području Hrvatskoga zagorja Zagrebačka metropolija ima 71 župu, razvrstanu u devet dekanata, koji su uključeni u tri arhidakonata u sastavu tri biskupije.

Ključne riječi: *Hrvatsko zagorje; teritorijalni ustroj Katoličke crkve; metropolija; biskupija; arhidakonat; dekanat; župa*

Uvod

Hrvatsko zagorje, kao povijesno-geografska regija smještena između Sutle, Save, Medvednice, Lonje, Kalnika, Varaždinsko-topličkoga gorja, gornjega dijela porječja Bednje i granice Republike Slovenije¹, danas obuhvaća cijelu Krapinsko-zagorsku županiju, sjeverozapadni dio Zagrebačke te zapadni i južni dio Varaždinske županije. Na tom je teritoriju još u dalekoj prošlosti uspostavljena je teritorijalna organizacija Katoličke crkve.

Za razliku od svjetovne podjele, moderno oblikovanje koje se može pratiti od sredine XVIII. st.², crkvene jedinice, ponajprije župe, imaju dulju povijest i kontinuitet postojanja te iznimnu važnost za razvitak pojedinih zagorskih naselja. U ovom

¹ Do danas je ostalo znanstveno nedefinirano područje Hrvatskoga zagorja, a u ovome se radu primjenjuje područje opseg kojega je utvrđen u *Enciklopediji Hrvatskoga zagorja* (2017).

² Damir Mudrinjak: »općine, gradovi, kotari, županije (upravnoteritorijalni ustroj)«, *Enciklopedija Hrvatskoga zagorja*, Zagreb 2017., str. 623–626.

pregledu nedostaje sveobuhvatna povijest kapelanija kao jedinica podžupne strukture jer o svima njima, do sada, nema raspoloživih sustavno prikupljenih podataka.

Župa je temeljna teritorijalna jedinica crkvenoga ustroja kojom upravlja župnik. Župe su u početku bile svrstane unutar pojedinih arhidakonata. Tek puno stoljeća kasnije, više župa, izvorno deset, činilo je dekanat, kojim i danas upravlja dekan, koordinirajući radom župa. Više dekanata čini arhidakonat, a više arhidakonata biskupiju odnosno nadbiskupiju, na čelu koje je biskup ili nadbiskup, nadležan za osnivanje župa i imenovanje župnika. Prezentacija podataka o osnivanju župa i izgradnji crkava i kapela uveliko je ovisna o vjerodostojnosti datacije i ubikacije. Često se vrijeme nastanka pojedine župne crkve vezalo uz godinu posvećenja, neovisno o godini završetka gradnje. Stoga ne čudi ni različitost podataka o pojedinim župama, crkvama i kapelama u objavljenim šematizmima Katoličke crkve.

Danas je na području Hrvatskoga zagorja rasprostranjena 71 župa u okviru devet dekanata, uključenih u tri arhidakonata u sastavu tri biskupije jedne metropolije. Povijesni podatci o postojanju župa na zagorskom području, makar ponekad i nesigurni, upućuju na promjene njihovih granica, naziva i sjedišta. Uobičajeno je da se biskupijama, župama, crkvama i kapelama dodijeli izabrani titular, tj. svetac-zaštitnik, ali brojne župe su, tijekom vremena, mijenjale ne samo svoja sjedišta nego i svoje titulare, pa su u ovom pregledu izostavljena svetačka imena župa.

Od početka širenja kršćanstva do početka XIV. st.

Krajem prvoga desetljeća nove ere Zapadni je Ilirik bio podijeljen na Panoniju i Dalmaciju. Panonija je na prijelazu između I. i II. st. bila podijeljena na zapadni (Gornja Panonija) i istočni dio (Donja Panonija), a krajem III. st. na još četiri područja, među kojima je, unutar Gornje Panonije, bila *Pannonia Savia* (Savska Panonija), sa sjedištem u *Sisciji* (Sisku). S tom je podjelom bio usklađen i ustroj kršćanstva, koje se počelo širiti ovim krajevima, pa je za to područje osnovana biskupija sa sjedištem u Sisku. Sisačka je biskupija bila potčinjena metropoliji sa sjedištem u *Sirmiju* (Srijemskoj Mitrovici), a nakon 441. godine Solinskoj biskupiji i metropoliji³ sa sjedištem u *Saloni* (Solinu). Iako je na dijelu teritorija u VI. st. bio proširen utjecaj Akvilejske patrijaršije, Sisačka je biskupija ostala povezanija s Crkvom u Solinu nego s Crkvom u Akvileji.

U IX. st. na južnim obroncima Ivanščice nalazila se kasnoantička utvrda Lobar sa starokršćanskom drvenom crkvom⁴. Hrvatsko zagorje bilo je pod avarskom, a

³ Solinska (Salonitanska) biskupija osnovana je, pretpostavlja se, tijekom III. st., a kao metropolija V. st.

⁴ K. Filipec, »Drvena crkva u Loboru – najstarija franačka misionarska crkva u sjevernoj Hrvatskoj«, *Starohrvatska prosvjeta*, ser. 3, (2010) 37, str. 51–59.

potom pod franačkom vlašću. Franci su u IX. st. utemeljili panonsku kneževinu Slavoniju, koja je obuhvaćala cijelo područje između Drave i Gvozda te od Sutle i Žumberka do Požeške kotline. Iako je početkom X. st. na zapadni dio savsko-dravskog međurječja proširen utjecaj hrvatskih vladara, kršćani su još uvijek smatrali Akvileju svojim duhovnim središtem. Međutim dolaskom Mađara nestalo je franačke vlasti, a time i utjecaja Akvilejskoga patrijarhata. Nadležnost nad područjem Sisačke biskupije imala je Splitska nadbiskupija i metropolija koja je naslijedila Crkvu u Solinu⁵.

Tijekom ranosrednjovjekovnog razdoblja u tadašnjoj Slavoniji, između VII. i XII. st., nisu se pojavile još ni župe kao rodovske ili plemenske zajednice⁶, koje bi kao upravnoteritorijalne jedinice bile preteče kasnijim županijama. Takve prve župe bile su poznate u Dalmaciji, dok su se upravo u (sjeverozapadnoj) Slavoniji pojavile kod nas prve županije⁷. Od crkvenih teritorijalnih jedinica u sačuvanim pisanim izvorima prvo se spominju crkveni desetinski kotari, a tek poalije župe kao zajednice okupljene oko izgrađenih crkava.

Oko 1094. godine kralj Ladislav odcijepio je Sisačku biskupiju iz područja Splitske metropolije, te na njezinu području osnovao Zagrebačku biskupiju, potčinjenu metropoliji u Ostrogonu (Esztergom u Mađarskoj). Od 1180. godine Zagrebačka biskupija bila je u sastavu Kaločke nadbiskupije (Kalocsa), sve do 1852., kada je stakla status nadbiskupije.

Desetina je, kao naturalna ili novčana obveza davanja, bila uvedena 1102. godine. Radi prikupljanja poreza, zagrebački biskup i Kaptol svoje su teritorije u XIII. st. podijelili na desetinske kotare. Biskupovi desetinski kotari bili su varaždinski i moravečki, dok je Kaptol imao zagorski i glavnički desetinski kotar. Vlastelinstva Maruševec i Vinica pripadala su u varaždinski desetinski kotar, a vlastelinstva Greben i Veliki Kalnik u moravečki desetinski kotar. Zagorski desetinski kotar obuhvaćao je vlastelinstva sa sjedištima u Belcu, Gotalovcu, Loboru, Oštrcu, Kamenici, Komoru⁸, Konjščini i Trakošćanu te kostelsko-krapinsko vlastelinstvo i plemićki distrikt Zabok. Susedgradsko-stubičko i bistričko vlastelinstvo, kao i gornjostubički plemićki distrikt, bili su u desetinskom kotaru Glavnica. Ni u jedan desetinski kotar nije bilo uključeno varaždinsko-topličko vlastelinstvo jer je na tom području desetinu uzimao Kaptol kao vlastelin.

⁵ Salona je razorena 614., a nakon 641. godine Splitska biskupija i metropolija naslijedila je prijašnju ranokršćansku Salonitansku metropoliju.

⁶ Fürst-Bjeliš, Borna: »Historijsko-geografski pogled na pitanje prvobitne teritorijalne organizacije Hrvatske«, *Acta Geographica Croatica*, 31(1996), str. 115–124.

⁷ Zagorska županija od XII. do XIV. st., zatim Zagrebačka, Varaždinska i Križevačka županija.

⁸ Područje današnje općine Bedekovčina.

Pojedina zagorska naselja, koja su danas sjedišta župa, javljaju se vrlo rano u povijesnim dokumentima, a u nekima se već tada spominju i crkve. Prvi spomen crkve u Visokom potječe iz III. godine⁹. Utvrda Bela kraj Margečana spominje se 1163. godine¹⁰. Krajem XII. st. kralj Bela III. darovao je posjed Varaždinske Toplice zagrebačkom Kaptolu¹¹. Tijekom XIII. st. spominje se niz mjesta u kojima su kasnije formirana sjedišta župa¹². Zagrebačka biskupija podijeljena je tada na arhidakonate, kojima su na čelu bili kanonici Zagrebačkoga kaptola. Prvi pisani spomen crkve u Krapini potječe iz 1311. godine, a iste godine spominje se i utvrda Kamenica kraj Lepoglave.

Župe i arhidakonati sredinom XIV. st.

Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. godine,¹³ koji je u Statutima zagrebačkoga kaptola sastavio Ivan – arhidakon Gorički, pokazuje da je Zagrebačka biskupija na području Hrvatskoga zagorja imala pet arhidakonata: Kalnik, Varaždin, Vrbovec¹⁴, Zagorje i Zagreb.

U Kalničkom arhidakonatu bile su crkve u Bedenici, Brezničkom Humu, Grebengradu i Hrašćini. Crkve na području Varaždinskoga arhidakonata bile su smještene u Donjoj Voći, Marčanu kraj Vinice, Maruševcu i Varaždinskim Toplicama. Na području Vrbovečkoga arhidakonata crkve su bile u Desiniću, Klenovcu Humskom kraj Huma na Sutli i Zagorskim Selima. U Zagorskom arhidakonatu postojale su crkve u Bednji, Donjoj Konjšćini, Juranščini kraj Belca, Kamenici kraj Lepoglave, Kostelu kraj Pregrade, Krapini, Krapinskim Toplicama, Loboru, Ladislavcu kraj Zlatara, Lovrečanu kraj Zlatar Bistrice, Martinščini kraj Lobora, Mihovljanu, Petrovoj Gori kraj Lobora, Petrovskom, Pregradi, Radoboju, Svetom Križu Začretju i Zajezdi kraj Budinščine. Crkve na području zagorskoga dijela arhidakonata Zagreb bile su u Donjoj Stubici, Gornjoj Stubici, Mariji Bistrici, Poljanici Bistranskoj¹⁵, Svetom Križu kod Marije Gorice, Svetom Mateju kraj Gornje Stubice i Zaprešiću.

⁹ Podatak prema urezanim oznakama na zvoniku za koje se pretpostavlja da označavaju godinu.

¹⁰ Župna crkva pojavljuje se tek u XV. st.

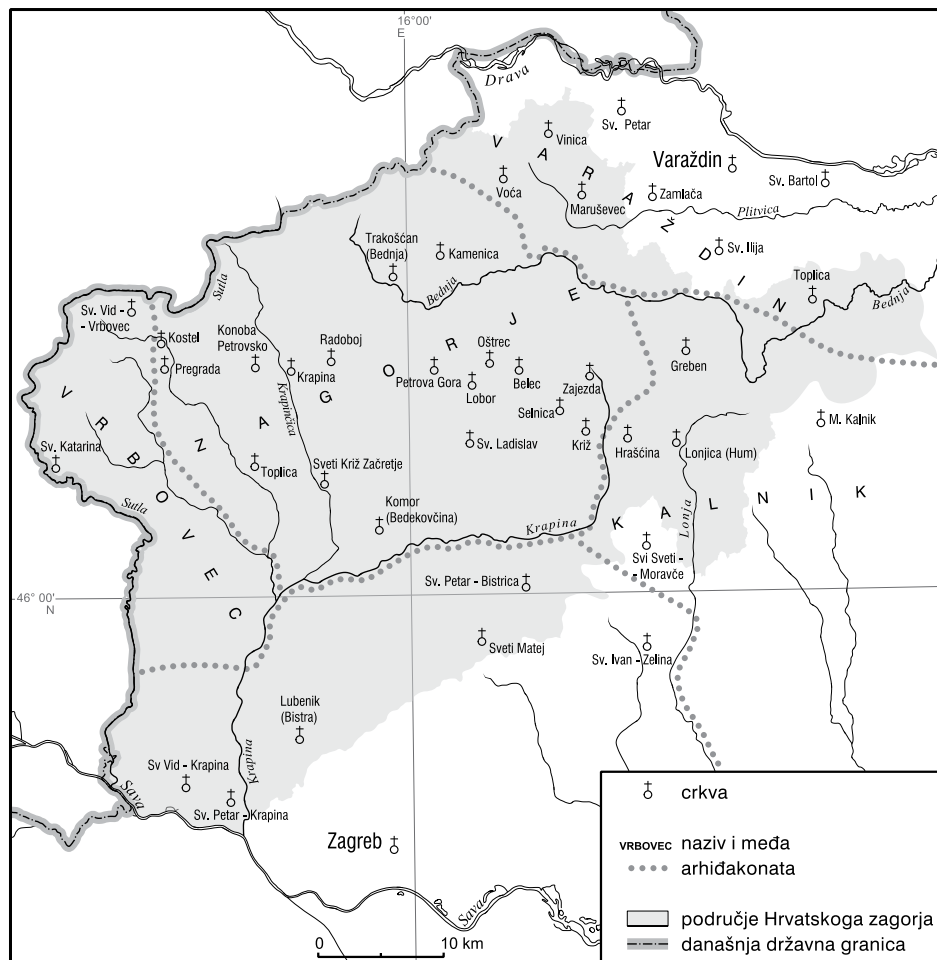
¹¹ Crkva stradala za provale Tatara 1242. godine.

¹² Bistra, Donja Stubica, Gornja Stubica, Grebengrad kraj Mađareva i Marija Bistrica 1209., Krapina 1225., Martinščina kraj Lobora 1242. te Juranščina kraj Belca i Mihovljan 1258. godine.

¹³ Popis su objavili u *Starinama JAZU* Franjo Rački 1872. (knj. 4, str. 201–229) i nakon međuvremениh ubikacija i ispravaka Josip Buturac 1984. godine (knj. 59, str. 43–107).

¹⁴ Vrbovečki arhidakonat dobio je ime po gradini Uorbocz (Vrbovec) u Klenovcu Humskom kraj Huma na Sutli.

¹⁵ Župna crkva u Poljanici Bistranskoj spominje se 1334. kao župa Lubenik, a 1501. godine kao župa Jablanovec. Tek nakon izgradnje nove crkve 1634. godine župa se naziva Bistra, iako se župna crkva kao i današnje sjedište općine Bistra nalazi u Poljanici Bistranskoj.

Karta 1. Crkve na širem zagorskom području sredinom XIV. st.; prema karti J. Buturca *Zagrebačka biskupija u sredini 14. stoljeća* iz *Kulturno-povjestnoga zbornika Zagrebačke biskupije u spomen 850-godišnjice osnutka*, I. dio, Zagreb 1944.

Juranščina je stoljećima bila sjedište župe dok nije sagrađena nova župna crkva u Belcu. Crkve u Ladislavcu, Lovrečanu i Petrovoj Gori pripadale su župi Lohor. Župa Petrovsko se stoljećima nazivala župom Konoba. Crkva u mjestu Sveti Križi kraj Marije Gorice, koje se svojedobno nazivalo Križ Brdovečki, bila je sjedište župe Brdovec sve do izgradnje nove župne crkve u Javorju kraj Brdovca. Visoko se kao župa prvi put spominje 1343. godine, iako se pretpostavlja da crkva potječe iz XII. st. U drugoj polovici XIV. st. sagrađena je crkva u Tuhlju, koja je višekratno pregrađivana do XIX. st. Pretpostavlja se da je u drugoj polovici XIV. ili početkom XV. st. osnovana župa Jezero Klanječko kraj Velikoga Trgovišća.

Promjene i razvoj župa od XV. do početka XIX. st.

Župa Bisag spominje se 1409. godine, a zapis o današnjoj crkvi potječe iz 1501. godine. Zavrč u Sloveniji 1430. godine postao je sjedište župe koja je bila uključena u Varaždinski arhidakonat¹⁶. Prvi spomen župne crkve Margečan potječe iz 1431. godine. Nakon što je sredinom XV. st. Mađarevo dobilo status trgovišta, počela se župa razvijati na tradiciji crkve u Grebengradu iz XIII. st. pa je u mjestu sagrađena crkva s novim titularom. Međutim ta je crkva zbog dotrajalosti zamijenjena novom, današnjom župnom crkvom, sagrađenom 1824. godine. Iz XV. st. potječu i, u crkvenoj umjetnosti vrijedne, kapele u Ivaniću Miljanskom kraj Zagorskih Sela, Kuzmincu¹⁷ kraj Mihovljana, Loboru (proštenište), Lovrečanu kraj Zlatar Bistrice, Očuri kod Novoga Golubovca, Plemenščini kraj Klenovnika, a početkom XVI. st. pojavljuje se i kapela u Vukovoju kraj Klenovnika.

Župa Pušća spominje se od 1501., a župa Ivanec od 1574. godine. Župna crkva u Maču izgrađena je u razdoblju između 1501. i 1574. godine¹⁸. Nova župna crkva u Kamenici kraj Lepoglave podignuta je 1640. godine. Sjedište župe Brdovec premješteno je iz Svetoga Križa kraj Marije Gorice u Javorje kod Brdovca, gdje je u XVI. st. izgrađena nova župna crkva, posvećena 1679. godine, kada je i kapela u Humu na Sutlu, sagrađena u XV. st., od filijalne kapele župne crkve u Klenovcu Humskom postala župnom crkvom župe Taborsko¹⁹. Odvajanjem dijela župe Sveti Križ Začretje, 1658. godine osnovana je župa Zabok. Privremenom župnom crkvom postala je dotadašnja filijalna kapela, koja se spominje 1639. godine. Današnja župna crkva u Zaboku građena je od 1782. do 1827. godine. Župa Martinščina protezala se velikim područjem između Oštrca na padinama Ivanščice i rijeke Krapine, tj. do Lovrečana te Gornjega i Donjega Brestovca²⁰, pa je na molbu župnika 1699. sjedište župe premješteno na sredinu tako velikoga župnog teritorija, tj. u Zlatar. Tada je župnom crkvom postala dotadašnja filijalna kapela, koja se prvi puta spominje 1639. godine. Nakon toga područje Martinščine odvojeno je iz župe Zlatar i pripojeno župi Lobar. U Zlataru je 1758. godine sagrađena nova, današnja, župna crkva. Župa Višnjica je,

¹⁶ Metod Hrg: »Varaždinski arhidakonat 1638. godine«, *Croatica Christiana Periodica*, 12(1988) 22., str. 151–196.

¹⁷ Kapela koja pripada župi Mihovljan zapravo se ne nalazi na području Kuzminca, već u Gornjoj Šemnici.

¹⁸ Župna crkva u Maču, po Baltazaru Krčeliću, spominje se već 1444. godine, kako prenosi Gjuro Szabo u: »Spomenici kotara Krapina i Zlatar«, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 13(1914) 1., str. 103–204.

¹⁹ Taborsko se kao lokalitet naziva po nekadašnjem posjedu Mali Tabor, kao i poznati dvorac, u danas istoimenom naselju pokraj Prišlina.

²⁰ Naselja Donji Brestovec, Gornji Brestovec i Grančari više ne postoje jer su 1959. godine ukinuta i objedinjena u novoosnovano naselje Zlatar Bistrica.

odvajanjem dijela područja župe Kamenica, osnovana 1705. godine, kad je u Donjoj Višnjici župnom crkvom postala dotadašnja filijalna kapela, sagrađena 1666. godine.

Župa Bedekovčina osnovana je 1726. godine, odvajanjem područja iz župe Sveti Križ Začretje. Župnom crkvom postala je kapela sagrađena 1720. godine. Nakon što je potresom bila razrušena, izgrađena je 1778. godine nova župna crkva. Godine 1786. osnovane su župe Jesenje i Lepoglava. U Gornjem Jesenju župnom crkvom postala je kapela koja se prvi put spominje 1665. godine kao filijalna kapela župe Radoboj, a nova župna crkva sagrađena je 1858. godine. Župnom crkvom u Lepoglavi postala je dotadašnja samostanska crkva građena od XV. do XVIII. st.

Novom regulacijom župa, koja je provedena 1789. godine, osnovan je velik broj župa diljem Zagrebačke biskupije. Na području Hrvatskoga zagorja osnovane su župe Klanjec, Klenovnik, Kraljev Vrh, Kraljevec na Sutli, Ljubešćica, Marija Gorica, Orehovica, Prišlin, Remetinec, Sutlanska Poljana, Velika Erpenja i Vinagora. Župa Klanjec nastala je odvajanjem dijela područja župe Tuhelj, a župnom crkvom postala je dotadašnja samostanska crkva, sagrađena 1658. godine. Na dijelu područja župe Kamenica formirana je župa Klenovnik, sa župnom crkvom koja je sagrađena 1726. kao filijalna kapela. Župa Kraljev Vrh osnovana je od dijela područja župe Bistra, a nova župna crkva sagrađena je 1879. na mjestu prijašnje kapele sagrađene 1669. godine. Odvajanjem dijela područja župe Rozga nastala je župa Kraljevec na Sutli, a župna crkva sagrađena je 1736. godine. Župa Ljubešćica formirana je na dijelu područja župe Varaždinske Toplice, a župna joj je crkva sagrađena 1777. godine na mjestu porušene kapele. Odvajanjem dijela područja župe Brdovec osnovana je župa Marija Gorica, a župna crkva, u mjestu koje se do 1682. zvalo Sveta Gorica, građena je od XV. do XVIII. st. Župa Orehovica nastala je od dijela područja župe Bedekovčina, a župnom je crkvom postala kapela podignuta u XVII. st., dok je nova župna crkva izgrađena 1853. godine. Od dijela područja župe Taborsko formirana je župa Prišlin, a današnja župna crkva je sagrađena 1843. godine na mjestu starije crkve koja se spominje kao filijalna kapela župe Taborsko. Župa Remetinec nastala je od dijela područja župe Mađarevo, a dotadašnja samostanska crkva postala je 1800. godine župnom crkvom. Od dijela područja župe Zagorska Sela formirana je župa Sutlanska Poljana, a današnja župna crkva izgrađena je u XVII. st. kao filijalna kapela župe Zagorska Sela. Župa Velika Erpenja nastala je od dijela područja župe Jezero Klanječko, a župnom crkvom postala je dotadašnja filijalna kapela podignuta 1650. godine. Na dijelu područja župe Desinić osnovana je župa Vinagora, s kapelom koja se prvi put spominje 1639. kao filijala župe Desinić.

Godine 1790. osnovane su župe Krajska Ves i Svibovec. Crkva u Krajskoj Vesi kraj Luke bila je župna crkva do premještanja sjedišta župe u Luku. Filijalna kapela župe Varaždinske Toplice u Svibovcu postala je župnom crkvom 1812. godine. Osim spomenutih dviju župa, iste je godine osnovana, na dijelu župe Labor, župa Peršaves.

Župnom crkvom trebala je postati kapela sagrađena 1666. godine, ali je župa trajala svega nekoliko mjeseci te je njezino područje vraćeno župi Lobor. Župa Cvetlin osnovana je 1792. godine odvajanjem dijela područja iz župe Bednja, a nova župna crkva sagrađena je 1911. godine na mjestu nekadašnje kapele iz XVIII. st.

Znatno povećanje broja župa od druge polovice XVIII. st. uvjetovalo je uvođenje unutarnje podjele arhidakonata na dekanate kao crkvenoteritorijalne kotare. Krajem stoljeća područje Zagorskoga arhidakonata podijeljeno je na Kamenički, Začretnski i Zlatarski dekanat, a Vrbovečki arhidakonat imao je samo Jezerski dekanat. Podjelom područja Kalničkoga arhidakonata osnovan je Remetinečki dekanat, u koji su bile uključene župe Bedenica, Bisag, Hrašćina, Ljubešćica, Mađarevo, Svibovec i Visoko. Stubički dekanat jedan je od dekanata u podijeljenom Zagrebačkom arhidakonatu.

Početak XIX. st. promijenjeni su nazivi dekanata, pa je Jezerski dekanat postao Taborski, Kamenički se nazvao Bednjanski, Remetinečki je postao Zelinski, a Začretnski je promijenio ime u Krapinski dekanat. Nedugo je zatim područje Vrbovečkoga arhidakonata razdvojeno na Taborski i Tuheljski dekanat. Daljnji razvoj Varaždinskoga arhidakonata provodio se podjelom na Gornjovaraždinski i Donjovaraždinski dekanat.

Razvojne promjene od sredine XIX. do početka XXI. st.

Zagrebačka biskupija od 1852. godine više nije podčinjena nekadašnjoj Kaločkoj nadbiskupiji jer je uzdignuta na razinu nadbiskupije. Time je osnovana samostalna metropolija – Hrvatsko-slavonska (od 2008. godine Zagrebačka) crkvena pokrajina.

U Luki je nova župna crkva sagrađena 1864. godine, a tada je crkva u prijašnjem sjedištu župe u Krajskoj Vesi postala filijalnom kapelom župe. Današnja župna crkva u Velikom Trgovišću sagrađena je 1876. godine, pa je prijašnja župna crkva u Jezeru Klanječkom postala filijalnom kapelom te župe. Župe Kostel i Pregrada odvojene su 1882. godine iz Zagorskoga arhidakonata i uključene u Vrbovečki arhidakonat. U Krapini je, na mjestu stare crkve iz XIV. st., 1902. godine sagrađena nova, današnja, župna crkva.

U okviru Varaždinskoga arhidakonata 1925. godine osnovan je Varaždinsko-toplički dekanat, koji je obuhvaćao župe Svibovec i Varaždinske Toplice, odvojene od Donjovaraždinskoga dekanata, te župu Ljebešćicu, odvojenu od Zelinskoga dekanata Kalničkoga arhidakonata. Iste su godine župe Luka i Veliko Trgovišće odvojene od Tuheljskoga i uključene u Krapinski dekanat.

Župa Oroslavje osnovana je 1941. godine izdvajanjem dijela područja župe Donja Stubica, a župnom crkvom postala je kapela građena od XVII. do XX. st. Varaž-

dinsko-topličkom dekanatu Varaždinskoga arhidakonata 1943. godine priključene su župe Mađarevo i Remetinec iz sastava Zelinskoga dekanata Kalničkoga arhidakonata. Stara župna crkva u Mihovljanu stradala je u ratu 1944. godine, a nova je građena od 1947. do 1972. godine. Odvajanjem dijela područja iz župe Brdovec, 1945. godine osnovana je župa Zaprešić. Župnom crkvom postala je kapela izgrađena 1869. godine, a nova župna crkva izgrađena je 2013. godine. Prvotna odluka 1945. godine o osnivanju župe Đurmanec nije ostvarena. Crkva u Đurmancu počela se graditi još 1939. a završena je 1976. godine. U međuvremenu, župa je osnovana 1963. godine odvajanjem dijela područja župe Petrovsko. Župa Vrbno osnovana je 1965. godine odvajanjem dijela područja župe Bednja, a župnom crkvom postala je dotadašnja filijalna kapela, sagrađena 1934. godine na mjestu starije. Od dijela područja župe Pregrada 1966. godine osnovana je župa Marinci. Nakon kapele podignute 1868. godine, nova župna crkva sagrađena je 1967. godine.

Varaždinsko-toplički dekanat ukinut je 1971. godine a župe su priključene Donjovaraždinskom dekanatu. To je potrajalo samo do 1988. godine, kada je obnovljen Varaždinsko-toplički dekanat. Od dijela područja župe Mađarevo osnovana je 1975. župa Novi Marof, a župna je crkva izgrađena 1984. godine.

Vrbovečki arhidakonat ukinut je 1981. godine, a s obzirom na to da su njegova dva dekanata pripojena Zagorskom arhidakonatu, ubrzo je nazvan Zagorsko-vrbovečkim arhidakonatom. Župa Oštrice osnovana je 1993. godine od dijela župe Remetinec, a župnom crkvom postala je filijalna kapela, izgrađena u XVIII. st. na mjestu prijašnje kapele koja se spominje 1641. godine. Od dijelova područja župa Donja Stubica, Kraljev Vrh i Oroslavje 1994. godine osnovana je župa Stubičke Toplice. Župnom crkvom postala je nekadašnja kapela, sagrađena 1814. godine. Odvajanjem dijela područja župe Zlatar, 1994. godine osnovana je župa Zlatar Bistrica, kojoj je župna crkva izgrađena 2007. godine, a do tada je kao župna crkva služila stara kapela u Lovrečanu, obnavljana tijekom XVII. i XVIII. st. Župa Zaprešić razdvojena je 1995. godine. Župna crkva u novoosnovanoj župi Zaprešić II. izgrađena je 2011. godine.

Cijelo područje Bednjanskoga i veći dijelovi Gornjovaraždinskoga i Varaždinsko-topličkoga dekanata izdvojeni su iz Zagrebačke nadbiskupije 1997., kada je osnovana Varaždinska biskupija.

Vrbovečki je arhidakonat ukinut 2001. godine, a njegove su župe pripojene Zagorskom arhidakonatu. Taborski i Tuheljski dekanat ujedinjeni su u Tuheljsko-pregradski dekanat, a dotadašnji Belečki dekanat počeo se nazivati Zlatarsko-belečkim. Kalnički je arhidakonat pak promijenio naziv u Bjelovarsko-kalnički arhidakonat. Iste je godine od dijelova područja Susedgradskoga i Stubičkoga dekanata, formiran Zaprešićki dekanat, kojem su pripojene i župe Kraljevec na Sutli i Rozga iz Tuheljskoga dekanata. Stubički i Zaprešićki dekanat odvojeni su od arhidakonata Zagreb i pripojeni arhidakonatu Zagorje.

Župa Laz osnovana je 2001. godine, od dijelova područja župa Gornja Stubica i Marija Bistrica. Župna crkva u Lazu Bistričkom sagrađena je u XVII. st. na mjestu prijašnje kapele, konačni izgled dobila je u XIX. st., a do osnutka župe bila je filijalna kapela župe Marija Bistrica. Odvajanjem od područja župe Bistra, 2005. godine osnovana je župa Ivanec Bistranski. Župna crkva sagrađena je 1999. godine kao filijalna kapela bistranske župe.

Odvajanjem župa od Zagrebačke nadbiskupije 2009. godine osnovana je Bjelovarsko-križevačka biskupija, u kojoj se, na području Hrvatskoga zagorja, nalazi dio župa Zelinskoga dekanata Bjelovarsko-križevačkoga arhidakonata.

Današnji teritorijalni ustroj

Danas Zagrebačka metropolija, u okviru tri biskupije, na području Hrvatskoga zagorja ima 71 župu, svrstanu u devet dekanata unutar tri arhidakonata.

U zagorskom dijelu Zagrebačke nadbiskupije, koji obuhvaća područje Zagorskoga arhidakonata, djeluje 47 župa unutar pet dekanata. U zagorskom dijelu Varaždinske biskupije, koji obuhvaća veći dio Varaždinskoga arhidakonata, nalazi se 20 župa unutar tri dekanata. Zagorski dio Bjelovarsko-križevačke biskupije, koji obuhvaća manji dio Bjelovarsko-križevačkoga arhidakonata, čine četiri župe kao dio jednoga dekanata.

Dekanati u okviru Zagorskoga arhidakonata Zagrebačke nadbiskupije su Krapinski, Stubički, Tuheljsko-pregradski, Zaprešički i Zlatarsko-belečki dekanat. U okviru Varaždinskoga arhidakonata Varaždinske biskupije su cijeli Bednjanski, veći dio Gornjovaraždinskoga i gotovo cijeli Varaždinsko-toplički dekanat. Manji dio Zelinskoga dekanata čini zagorski dio Bjelovarsko-križevačkoga arhidakonata Bjelovarsko-križevačke biskupije.

U Krapinskom su dekanatu župe Bedekovčina, Đurmanec, Krapina, Krapinske Toplice, Petrovsko, Radoboj, Sveti Križ Začretje, Veliko Trgovišće i Zabok. Stubički dekanat obuhvaća župe Donja Stubica, Gornja Stubica, Kraljev Vrh, Laz, Marija Bistrica, Oroslavje i Stubičke Toplice. Tuheljsko-pregradski dekanat obuhvaća župe Desinić, Klanjec, Kostel, Marinci, Pregrada, Prišlin, Sutlanska Poljana, Taborско, Tuhelj, Velika Erpenja, Vinagora i Zagorska Sela. Zaprešički dekanat obuhvaća župe Bistra, Brdovec, Ivanec Bistranski, Kraljevec na Sutli, Luka, Marija Gorica, Pušća, Rozga, Zaprešić i Zaprešić II. Zlatarsko-belečki dekanat obuhvaća župe Belec, Konjščina, Lobor, Mače, Mihovljan, Orehovica, Zajezda, Zlatar i Zlatar Bistrica.

Bednjanski dekanat obuhvaća župe Bednja, Cvetlin, Jesenje, Kamenica, Kleonovnik, Lepoglava, Višnjica i Vrbno. Zagorski dio Gornjovaraždinskog dekanata čine župe Ivanec, Margečan, Maruševec, Vinica i Voća. Zagorski dio Varaždinsko-topličkoga dekanata obuhvaćaju župe Ljubešćica, Mađarevo, Novi Marof, Oštrice, Remetinec, Svibovec i Varaždinske Toplice.

Karta 2. Današnji crkvenoteritorijalni ustroj na zagorskom području; prema *Enciklopediji Hrvatskoga zagorja*, Zagreb 2017.

Zagorski dio Zelinskoga dekanata čine župe Bisag, Breznički Hum, Hraščina i Visoko.

Osim spomenutih župa, na području Hrvatskoga zagorja nalaze se i dijelovi područja župa Bedenica u Zelinskom dekanatu i Natkrižovljan u Gornjovaraždinskom dekanatu.

Za razliku od većine župa, neke župe nemaju svoje sjedište u istoimenim naseljima, općinama i gradovima. Primjerice župa Bistra ima sjedište u Poljanici Bistranskoj, župa Brdovec u Javorju kraj Brdovca, župa Jesenje u Gornjem Jesenju, župa Konjščina u Donjoj Konjščini, župa Laz u Lazu Bistričkom, župa Marinci u

Marincu, župa Vinica u Marčanu, župa Pušća u Donjoj Pušći, župa Taborsko u Humu na Sutli, župa Višnjica u Donjoj Višnjici, a župa Voća ima sjedište u Donjoj Voći.

U odnosu na današnju upravnoteritorijalnu podjelu, područje pojedine jedinice lokalne samouprave dijeli nekoliko župa, a pojedine se župe prostiru na područja nekoliko jedinica lokalne samouprave. Osim toga, u nekim općinama nema župne crkve, tj. sjedišta župe (Kumrovec, Novi Golubovec). Tako na jednom području lokalne samouprave (grad Pregrada) postoje čak četiri župne crkve, tj. sjedišta četiriju župa (župe Kostel, Marinci, Pregrada i Vinagora), dok u nekim naseljima koja su sjedišta općina nema župne crkve (Brdovec, Budinščina, Dubravica, Jakovlje). Svi ti podatci upućuju na to da crkvenoteritorijalni ustroj uopće nije pratio stanje i promjene upravnoteritorijalnoga razvoja.

Početakom 2017. godine razmatralo se pitanje preuređenja Varaždinske biskupije²¹. Predloženo je da se dosadašnji Varaždinski arhidakonat preimenuje u Varaždinsko-zagorski arhidakonat, u kojem bi Gornjovaraždinski dekanat bio preimenovan u Ivanečki, a područje Donjovaraždinskoga dekanata bilo bi razdvojeno na Zapadnovaraždinski i Istočnovaraždinski dekanat. Područja i nazivi Bednjanskoga i Varaždinsko-topličkoga dekanata ostali bi nepromijenjeni.

Zaključak

Teritorijalni razvoj Katoličke crkve na području Hrvatskoga zagorja pokazuje da kroz cijelo proteklo vrijeme crkveni ustroj nije bio vezan uz stanje i promjene upravnoteritorijalnoga ustroja. Hrvatsko zagorje, kao povijesno-geografska pokrajina, nikada nije imalo jedinstvenu upravu. Dok je upravnoteritorijalno bilo dijeljeno na županije, grofovije, vlastelinstva, plemićke distrikte, sućije, općine i kotareve, u cijelosti je pripadalo Zagrebačkoj biskupiji, od njezina osnutka do pred kraj XX. st. Prvotno se stara biskupija na području ove geografske pokrajine dijelila na pet arhidakonata u koje su župe bile svrstane neposredno, a danas su na istom području tri biskupije sa župama u po jednom arhidakonatu svake biskupije. Tek nakon omasovljenja broja župa krajem XVIII. st., uslijedilo je uvođenje dekanata kao teritorijalne razine između župa i arhidakonata. Od tadašnjih šest dekanata njihov je broj danas povećan na devet.

Brojnost crkvenoustrojstvenih jedinica na području Hrvatskoga zagorja, različitost, ali i nepotpunost podataka o gradnji i posveti crkava i kapela, te o osnutku, odvajanju i pripajanju kapelanijama, župama, dekanatima i arhidakonatima, nameću neophodnost daljnjega istraživačkoga rada.

²¹ »24. sjednica Prezbiterskog vijeća Varaždinske biskupije 13. III. 2017.«, *Tjedni bilten Informativne katoličke agencije (IKA)*, 22. III. 2017., str. 2–3.

LITERATURA

- Bajza**, Željko (ur.): *Bedekovčina – stara i plemenita*, Bedekovčina 1997.
- Barle**, Janko: »Zagrebački arhidijakoniat do god. 1642.«, posebni otisak iz *Katoličkoga lista*, 1903.
- Botica**, Dubravka: »Izvori za povijest sakralne arhitekture na području Vrbovečkog arhidijakonata (17.–19. st.)«, *Croatia Christiana Periodica*, 28(2004) 54.
- Buturac**, Josip: »Popis župa Zagrebačke biskupije g. 1650.«, *Croatia sacra*, 15–16(1938).
- Buturac**, Josip: »Popis župa Zagrebačke biskupije od god. 1334.«, *Kulturno-povijesni zbornik Zagrebačke nadbiskupije (1094–1944)*, Zagreb 1944.
- Buturac**, Josip: *Stubica – Donja i Gornja*, Gornja Stubica 1982.
- Buturac**, Josip: »Popis župa Zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, *Starine JAZU*, 1984., knj. 59.
- Buturac**, Josip: *Marija Bistrica (1209–1996.)*, *povijest župe i prošteništa*, Marija Bistrica 1996.
- Dobronić**, Lelja: *Bedenica, Župa svih Svetih*, Bedenica 1987.
- Dobrovšak**, Ljiljana (ur.): *Bistra*, Poljanica Bistranska 2014.
- Draganović**, Krunoslav: *Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji*, Sarajevo 1939.
- Dugački**, Zvonimir: »Naselja i naseljenost Hrvatskog zagorja«, *Geografski vestnik*, 16(1940) 1–4.
»24. sjednica Prezbiterskog vijeća Varaždinske biskupije 13. III. 2017.«, *Tjedni bilten Informativne katoličke agencije (IKA)*, 22. III. 2017., str. 2–3.
- Filipčić**, Ivan: *Župa Pregrada*, Zagreb 1983.
- Fürst-Bjeliš**, Borna: »Historijsko-geografski pogled na pitanje prvobitne teritorijalne organizacije Hrvatske«, *Acta Geographica Croatica*, 31(1996).
- Gračanin**, Josip: »Kršćanstvo i crkva u kontinentalnoj Hrvatskoj u ranom srednjem vijeku (VI.–XI. st.)«, *Crkvena kulturna dobra*, 6(2008).
- Horvat**, Anđela: *Između gotike i baroka*, Zagreb 1975.
- Horvat**, Anđela: »Pregled spomenika kulture općine Zabok«, *Kaj*, 12(1980) 1.
- Horvat**, Zorislav: »Kapele u burgovima 13.–15. stoljeća u kontinentalnoj Hrvatskoj«, *Prostor*, 7(1999) 2(18).
- Hrg**, Metod: »Ubikacija nekih župa zagrebačke biskupije iz XIV. st.«, *Croatia Christiana Periodica*, 1(1977) 1.
- Hrg**, Metod, Kolanović, Josip: »Kanonske vizitacije Zagrebačke (nad)biskupije« (analitički pregled I–V), *Croatia Christiana Periodica*, 6–8 (1982–84) 10–14.
- Hrg**, Metod: »Varaždinski arhidijakoniat 1638. godine«, *Croatia Christiana Periodica*, 12(1988) 22.
- Ivančan, Robert: *Breznički Hum, župa zaogrnuti plaštom sv. Martina biskupa*, Breznički Hum 2010.
- Košćak**, Anđelko: *Župa sv. Marka Evanđelista – Vinica*, Vinica 2010.
- Kozina**, Antun: *Krapinskih osam stoljeća*, Krapina 1998.
- Kozina**, Drago: *Općina Radoboj*, Radoboj 2007.
- Kožul**, Stjepan: *Kalnički arhidijakoniat – danas Bjelovarsko-kalnički arhidijakoniat Zagrebačke nadbiskupije*, Zagreb 2005.
- Kukec**, Madeleine (ur.): *Novi Marof*, Novi Marof 2015.
- Kuzmić**, Gustav: *Visoko – oaza stare hrvatske krijeposti i čestitosti (Prilozi za povijest općine i župe Visoko)*, Varaždinske Toplice 2005.
- Lukinović**, Andrija: *Župa Tuhelj*, Tuhelj 1992.
- Lukinović**, Andrija: *Župa Margečan*, Margečan 1998.

- Matejaš**, Vladimir: *Lobor i njegove priče*, Lobor 2007.
- Mudrinjak**, Damir: *Općina Mače – jučer, danas, sutra*, Mače 2013.
- Mudrinjak**, Damir: »župe, dekanati, arhidakonati, biskupije (crkvenoteritorijalni ustroj)«, *Enciklopedija Hrvatskoga zagorja*, Zagreb 2017.
- Opći šematizam Katoličke crkve u Jugoslaviji / Cerkev v Jugoslaviji 1974*, Zagreb 1975.
- Petrić**, Tomo (ur.): *Šematizam Zagrebačke nadbiskupije*, Zagreb 1996.
- Rački**, Franjo: »Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine«, *Starine JAZU*, 1872., knj. 4.
- Regan**, Krešimir: »desetina«, *Enciklopedija Hrvatskoga zagorja*, Zagreb 2017.
- Stahuljak**, Milan: »Neke crkve i kapele u Hrvatskom zagorju«, u: R. Horvat (ur.), *Hrvatska prošlost*, knj. 2, Zagreb 1941.
- Stahuljak**, Milan: »Neke crkve i kapele«, u: R. Horvat (ur.), *Hrvatska prošlost*, knj. 3, Zagreb 1942.
- Szabo**, Gjuro: »Spomenici kotara Krapina i Zlatar«, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 13(1914) 1.
- Szabo**, Gjuro: »Spomenici kotara Ivanec«, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 14(1919) 1.
- Tkalčić**, Ivan: »Prilog za povjest zagrebačkih sinoda u XV. i XVI. vieku«, *Starine JAZU*, 1884., knj. 16.
- Zelić**, Darko: »Prostor Zagrebačke biskupije u vrijeme prije njezina osnutka«, u: *Sveti trag / 900 godina umjetnosti Zagrebačke nadbiskupije 1094–1994*, Zagreb 1994.
- Žažar**, Davor: *Mihovljan – šetnje kroz vrijeme 1258–2016.*, Mihovljan 2016.

OVERVIEW OF THE TERRITORIAL ORGANIZATION DEVELOPMENT OF THE CATHOLIC CHURCH IN THE AREA OF HRVATSKO ZAGORJE

Damir Mudrinjak
Mače

ABSTRACT: The territorial organization of the Catholic church in the area of Hrvatsko Zagorje can be traced right after the period of Christianization. First, the Sisak Diocese was founded and later the Zagreb Diocese. Parishes were classified into archdeaconries, and after a few centuries archdeaconries were divided into deaneries where ten parishes usually existed. Parishes have changed their boundaries, their seats and their titles over time. New parishes were founded by separating a parish and separating part of the area of one or more parishes. There were also reunifications of deaneries and unifications of archdeaconries. Finally, new dioceses were founded from parts of the Zagreb Diocese. Today, in the area of Hrvatsko Zagorje, the Zagreb Metropoly has 71 parishes, divided into 9 deaneries, included in 3 archdioceses belonging to 3 dioceses.

Keywords: *Hrvatsko Zagorje; territorial organization; Catholic Church; metropoly; diocese; archdeanery; deanery; parish*

